

Beoordelingsmodel

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

Opgave 1 Het bestaan van God en het voortbestaan van religie

1 maximumscore 3

Een goed antwoord bevat de volgende elementen:

- een uitleg hoe het volgens Anselmus mogelijk is dat Pauw en Witteman het bestaan van God ontkennen: het zijn dwazen die de betekenis van het woord 'God' niet begrijpen / niet inzien wat God is 1
- een uitleg waarom God noodzakelijk in de werkelijkheid bestaat: dat wat niet alleen in het denken bestaat maar ook in de werkelijkheid, is groter dan dat wat alleen in het denken bestaat, en aangezien God datgene is waarboven we niets groters kunnen denken, moet God ook werkelijk bestaan 1
- een uitleg waarom dit alleen voor God geldt: omdat van al het andere dan God kan worden gedacht dat het niet bestaat 1

voorbeeld van een goed antwoord:

- Volgens Anselmus kunnen alleen onverstandige dwazen het bestaan van God ontkennen. Dwazen denken slechts middels de (verkeerde) betekenis van het woord en niet door in te zien wat iets is. Pauw en Witteman zijn dus onverstandige dwazen die de betekenis van het woord 'God' niet begrijpen en niet inzien wie Hij werkelijk is 1
- God is datgene waarboven niets groter gedacht kan worden. Dat waarboven niets groter gedacht kan worden, kan niet alleen in het verstand zijn, maar moet zowel in het verstand als in de werkelijkheid bestaan, want dat wat zowel in het verstand als in de werkelijkheid bestaat is groter dan wat alleen in het verstand bestaat 1
- Iets waarvan niet gedacht kan worden dat het niet bestaat is groter dan dat waarvan wél gedacht kan worden dat het niet bestaat: dat waarboven niets groter gedacht kan worden bestaat zo waarlijk dat men zelfs niet kan denken dat het niet bestaat. Alleen God bezit daarom het zijn in de meest waarachtige zin omdat alleen dit hoogste wezen noodzakelijk in de werkelijkheid bestaat, terwijl van al het andere dat bestaat ook gedacht kan worden dat het niet bestaat 1

Vraag	Antwoord	Scores
2	<p>maximumscore 3</p> <p>Een goed antwoord bevat de volgende elementen:</p> <ul style="list-style-type: none"> • een uitleg waarom het standpunt van Philipse het meest overeenkomt met dat van Al Farabi: Philipse stelt dat de wetenschap de maat der dingen is, volgens Al Farabi is de rede superieur aan religie • een uitleg waarom het standpunt van Dekker het meest overeenkomt met dat van Thomas van Aquino: volgens Dekker is er geen conflict tussen wetenschap en religie want hij stelt de waarheid van het geloof boven die van de wetenschap. Ook Thomas ziet de rede als hulpmiddel van religie • een uitleg van het verschil tussen premoderne en hedendaagse debatten over de verhouding tussen wetenschappelijke kennis en religieuze waarheden: religieuze uitspraken kunnen vandaag minder vanzelfsprekend de status van kennis opeisen <p>voorbeeld van een goed antwoord:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Volgens Philipse is alleen de wetenschap de maat der dingen, en niet religie. Volgens Al Farabi is de rede superieur aan religie, die slechts een afbeelding van de waarheid geeft. De wetenschap stemt hier overeen met de redelijke benadering • Volgens Philipse wijst in Dekkers ogen het christendom de weg naar de waarheid, terwijl er volgens Dekker geen werkelijk conflict is tussen geloof en rede. Ook Thomas van Aquino ziet geen werkelijk verschil tussen rede en religie, maar ziet de rede uiteindelijk toch als hulpmiddel van religie. In die zin komen ze met elkaar overeen • Het verschil tussen premoderne en hedendaagse debatten over de verhouding tussen wetenschappelijke kennis en religieuze waarheden is dat bij premoderne filosofen rede en religie niet wezenlijk met elkaar in strijd zijn en aan de geloofswaarheden niet echt wordt getwijfeld. Hedendaagse debatten over de verhouding tussen wetenschap en religie doen een beroep op andersoortig kentheoretisch gezag dan de middeleeuwse discussies: religieuze uitspraken kunnen minder vanzelfsprekend de status van kennis opeisen 	<p>1</p> <p>1</p> <p>1</p> <p>1</p> <p>1</p> <p>1</p>

Vraag	Antwoord	Scores
3	<p>maximumscore 5</p> <p>Een goed antwoord bevat de volgende elementen:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Een antwoord op de vraag welke bron van kennis betrouwbaarder is: die waar Philipse zich op beroept of die waar Dekker aanspraak op maakt én in verband gebracht met: 1 • de vier bronnen waarop een beroep kan worden gedaan bij het verwerven van kennis met kritiek op de betrouwbaarheid van elk ervan: (per juist genoemde bron èn kritiek één scorepunt toekennen) 4 <ul style="list-style-type: none"> – waarneming: kan ons bedriegen – rede: de wijze van logische bewijsvoering is niet altijd sluitend te maken – getuigenis/openbaring: gebaseerd op waarnemingen van anderen, die ook bedrieglijk kunnen zijn – mystieke ervaring/intuïtie: niet rechtvaardigbaar tegenover anderen door het innerlijke karakter ervan <p>voorbeeld van een goed antwoord:</p> <ul style="list-style-type: none"> • De bronnen van kennis en de kenvermogens waarop een beroep kan worden gedaan bij het verwerven van kennis zijn de waarneming, de rede, getuigenis (en openbaring) en mystieke ervaring (en intuïtie). De kritiek op de betrouwbaarheid van elk van deze kenbronnen (per juist genoemde kenbron èn kritiek een scorepunt toekennen): 4 <ul style="list-style-type: none"> – De waarneming kan ons bedriegen door bijvoorbeeld de beperktheid van onze zintuigen en gezichtsbedrog. – Redelijke rechtvaardiging vereist logische bewijsvoering, die niet altijd sluitend te maken is. – Getuigenissen en overgeleverde openbaringen zijn gebaseerd op waarnemingen van anderen, die evengoed bedrieglijk kunnen zijn. – Mystieke ervaring en intuïtie zijn niet rechtvaardigbaar tegenover anderen: door het innerlijke karakter ervan zijn ze niet door middel van taal communiceerbaar. • Concluderend ben ik het met Philipse eens, omdat in tegenstelling tot openbaring, de waarneming en de rede hun waarde als kennisbron hebben bewezen in bijvoorbeeld de wetenschap en techniek. Dit ondanks de genoemde kentheoretische kritiek op deze bronnen 1 	

Opmerking

Alleen een scorepunt toekennen per juist genoemde kenbron als daar ook de van toepassing zijnde kritiek op de kenbron bij wordt genoemd.

Vraag	Antwoord	Scores
4	<p>maximumscore 2</p> <p>Een goed antwoord bevat de volgende elementen:</p> <ul style="list-style-type: none"> • een uitleg waarom de praktische rede volgens Kant niet zonder religie en de daarmee verbonden postulaten kan: anders is het niet mogelijk om menselijk handelen moreel te beoordelen • een uitleg waarom uit de notie van het hoogste goed het postulaat van het bestaan van God volgt: de gelukzaligheid veronderstelt een oorzaak die deze, in overeenstemming met de zedelijkheid, teweeg kan brengen: God 	<p>1</p> <p>1</p>
	<p>voorbeeld van een goed antwoord:</p> <ul style="list-style-type: none"> • De praktische rede kan het niet stellen zonder ideeën van religie, vrije wil en God als het hoogste gezag, omdat het anders niet mogelijk is om menselijk handelen moreel te beoordelen. Als je mensen verantwoordelijk wilt stellen voor hun handelen, dan moet je ze behandelen als vrij én onderworpen aan een absolute morele autoriteit. Om tot morele oordelen te komen, moet de rede een hoogste oorzaak veronderstellen die men tot de hoogste bepalingsgrond van zijn wil maakt: God • Het bestaan van God moeten we postuleren opdat het hoogste goed mogelijk is. Gelukzaligheid is de toestand van een redelijk wezen dat het in het bestaan totaal naar wil en wens gaat, in de mate waarin dit redelijke wezen zedelijk is. Deze gelukzaligheid leidt tot de veronderstelling van het bestaan van een oorzaak die deze werking teweeg kan brengen: God 	<p>1</p> <p>1</p>

Vraag	Antwoord	Scores
5	maximumscore 3	
	Een goed antwoord bevat de volgende elementen:	
	<ul style="list-style-type: none"> • een uitleg of Quine zou vinden dat het beter is Intelligent Design te verlaten: ja, want als de hypothese van de Intelligent Designtheorie overbodig is dan heeft deze geen praktisch nut 	1
	<ul style="list-style-type: none"> • een uitleg van de praktische rol die religieuze uitspraken volgens Quine kunnen spelen: samenvatten, ordenen en voorspellen van waarnemingen 	1
	<ul style="list-style-type: none"> • de verklaring van deze praktische rol vanuit de holistische opvatting van betekenis: betekenisvolle wetenschappelijke uitspraken zijn middels definities verknoopt, waardoor niet de vraag of iets ‘echt’ bestaat maar slechts de vraag of de aanname ervan praktisch nut heeft, beantwoord kan worden 	1
	voorbeeld van een goed antwoord:	
	<ul style="list-style-type: none"> • Of we volgens Quine uit kunnen gaan van Intelligent Design en het bestaan van God, hangt af van de vraag of die uitspraken en theorieën praktisch nut voor ons hebben. Aangezien de hypothese van een Intelligent Ontwerp overbodig blijkt te zijn, heeft deze hypothese geen praktisch nut meer, en is het dus inderdaad beter deze theorie te verlaten 	1
	<ul style="list-style-type: none"> • Volgens Quine kunnen religieuze uitspraken, in het algemeen, wel een praktische rol spelen bij het samenvatten, ordenen en voorspellen van onze waarnemingen, en op die manier nuttig zijn 	1
	<ul style="list-style-type: none"> • Omdat betekenisvolle wetenschappelijke uitspraken middels definities zijn verknoopt vindt verificatie, volgens de holistische visie van Quine, niet zin voor zin plaats, maar worden theorieën in hun geheel getoetst. Dit betekenisvolisme verzwakt de tegenstelling tussen theoretische en empirische uitspraken. Daardoor hoef je je niet af te vragen of dingen echt bestaan, maar slechts of de aanname ervan praktisch nut heeft 	1

Vraag	Antwoord	Scores
6	<p>maximumscore 4</p> <p>Een goed antwoord bevat de volgende elementen:</p> <ul style="list-style-type: none"> • een uitleg van de opvatting van Durkheim dat de ceremoniële functie van religie gevaar loopt in de huidige samenleving: wetenschap kan de ceremoniële functie niet overnemen omdat de praktijk van het leven niet wacht tot de wetenschappelijke theorie ervan klaar is • een argument vóór, aan de hand van een adequaat voorbeeld uit de huidige Nederlandse samenleving • een argument tégen, aan de hand van een adequaat voorbeeld uit de huidige Nederlandse samenleving • een beargumenteerd standpunt ten aanzien van de opvatting van Durkheim 	
	<p>voorbeeld van een goed antwoord:</p> <ul style="list-style-type: none"> • De ceremoniële functie van religie is volgens Durkheim gericht op inspiratie en sturing van handelen en voelen dat tijdens bijeenkomsten gezamenlijk kan worden beleefd en bevestigd. De ceremoniële functie van religie wordt gekenmerkt door een drang tot handelen en voelen waarvan de wetenschap altijd op afstand zal blijven omdat de praktijk van het leven niet wacht tot de wetenschappelijke theorie ervan klaar is. Doordat de wetenschap deze ceremoniële functie in de huidige samenleving bovendien dreigt over te nemen, moeten mensen rationele ceremoniën accepteren en uitvoeren die ze niet begrijpen en waarin ze geen reden van bestaan zien • In Nederland zijn kerkelijke gezondheidsorganisaties langzaam verdwenen, is het kerkbezoek drastisch teruggelopen en zijn kerken omgetoverd tot supermarkt, boekenmarkt en disco. De ceremoniën rond huwelijk en geboorte zijn versoberd en gerationaliseerd en rond Kerstmis en Pasen geldt vooral efficiëntie van de markt. Dus ja, de ceremoniële functie van religie loopt gevaar in de huidige Nederlandse samenleving • Anderzijds schieten, zoals Taylor zegt, tegenwoordig de nieuwe spirituele organisaties als paddenstoelen uit de grond, wordt er een speciale ‘maand van de spiritualiteit’ ingesteld en zijn spirituele boeken en tijdschriften prompt bestsellers. Deze nieuwe beweging lijkt met haar spirituele praktijken (bijvoorbeeld gezamenlijke beoefening van yoga of meditatie), samenkomsten en geschriften de ceremoniële of bindende functie van religie in te willen vullen. De dreiging dat vooral de rationaliserende wetenschap de ceremoniële functie over zou nemen, terwijl ze dat niet kan, wordt dus door de praktijk geloochenstraft • Ik ben van mening dat de opkomst van nieuwe spirituele organisaties en een maand van de spiritualiteit nu niet dezelfde diep gewortelde bindende functie hebben als die in bijvoorbeeld de kerk al eeuwenlang bestaat. En daarmee loopt deze ceremoniële functie inderdaad gevaar in de huidige Nederlandse samenleving 	<p>1</p> <p>1</p> <p>1</p> <p>1</p>
	<p>voorbeeld van een goed antwoord:</p> <ul style="list-style-type: none"> • De ceremoniële functie van religie is volgens Durkheim gericht op inspiratie en sturing van handelen en voelen dat tijdens bijeenkomsten gezamenlijk kan worden beleefd en bevestigd. De ceremoniële functie van religie wordt gekenmerkt door een drang tot handelen en voelen waarvan de wetenschap altijd op afstand zal blijven omdat de praktijk van het leven niet wacht tot de wetenschappelijke theorie ervan klaar is. Doordat de wetenschap deze ceremoniële functie in de huidige samenleving bovendien dreigt over te nemen, moeten mensen rationele ceremoniën accepteren en uitvoeren die ze niet begrijpen en waarin ze geen reden van bestaan zien • In Nederland zijn kerkelijke gezondheidsorganisaties langzaam verdwenen, is het kerkbezoek drastisch teruggelopen en zijn kerken omgetoverd tot supermarkt, boekenmarkt en disco. De ceremoniën rond huwelijk en geboorte zijn versoberd en gerationaliseerd en rond Kerstmis en Pasen geldt vooral efficiëntie van de markt. Dus ja, de ceremoniële functie van religie loopt gevaar in de huidige Nederlandse samenleving • Anderzijds schieten, zoals Taylor zegt, tegenwoordig de nieuwe spirituele organisaties als paddenstoelen uit de grond, wordt er een speciale ‘maand van de spiritualiteit’ ingesteld en zijn spirituele boeken en tijdschriften prompt bestsellers. Deze nieuwe beweging lijkt met haar spirituele praktijken (bijvoorbeeld gezamenlijke beoefening van yoga of meditatie), samenkomsten en geschriften de ceremoniële of bindende functie van religie in te willen vullen. De dreiging dat vooral de rationaliserende wetenschap de ceremoniële functie over zou nemen, terwijl ze dat niet kan, wordt dus door de praktijk geloochenstraft • Ik ben van mening dat de opkomst van nieuwe spirituele organisaties en een maand van de spiritualiteit nu niet dezelfde diep gewortelde bindende functie hebben als die in bijvoorbeeld de kerk al eeuwenlang bestaat. En daarmee loopt deze ceremoniële functie inderdaad gevaar in de huidige Nederlandse samenleving 	<p>1</p> <p>1</p> <p>1</p> <p>1</p>

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

Opgave 2 Religieus recht

7 maximumscore 2

Een juist antwoord bevat de volgende elementen:

- een beargumenteerd standpunt over de vraag of religieuze wetgeving en rechtspraak voor bepaalde bevolkingsgroepen tot cultuurrelativisme leidt 1
- een uitleg van cultuurrelativisme: er is geen cultuuronafhankelijk criterium om culturen te beoordelen 1

voorbeeld van een juist antwoord:

- Als elke etnische of religieuze groep er eigen regels op na houdt en er geen cultuuronafhankelijk criterium is om die regels aan te toetsen belandt men in cultuurrelativisme. Want als etnische groepen er een eigen wetgeving en rechtspraak op na houden, zou dit kunnen leiden tot een opvatting dat elke groep zelf maar moet bepalen welke regels zij voor zichzelf juist achten 1
- Cultuurrelativisme is immers de opvatting dat er geen cultuuronafhankelijke criteria zijn om tradities op te beoordelen. En dat is precies waartoe religieuze wetgeving en rechtspraak voor etnische gemeenschappen kunnen leiden 1

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

8 maximumscore 4

Een juist antwoord bevat de volgende elementen:

- een beredeneerd standpunt over de vraag in hoeverre de shariabemiddeling voldoet aan de eis van rationele rechtvaardigheid zoals Habermas die verwoordt, waarin betrokken: afzien van geweld, accepteren van gewetensvrijheid en respect voor de grondwet 1
- gebaseerd op tekst 6: het gebruik van geweld uitdrukkelijk uitgesloten 1
- en gebaseerd op tekst 7 - gewetensvrijheid: het gaat om vrijwillige bemiddeling 1
- een punt van kritiek op de benadering van Habermas 1

voorbeeld van een juist antwoord:

- De sharia voldoet volgens mij aan de hier relevante criteria die Habermas stelt aan religieuze gemeenschappen die zich in de publieke ruimte uiten. Volgens mij voldoet shariabemiddeling aan de eisen aan de geweldloosheid, acceptatie van gewetensvrijheid en het respect voor de grondwet, want: 3
 - De sharia wordt alleen als bemiddeling in het burgerlijk recht gebruikt en dus is er van geweld geen sprake. Men kiest er zelf voor om zich te laten bemiddelen en vrijwillige bemiddeling staat niet op gespannen voet met de grondwet; en door deze vrijwilligheid komt ook de gewetensvrijheid niet in gevaar.
 - In tekst 6 wordt het gebruik van geweld uitdrukkelijk uitgesloten: steniging, uithuwelijken van minderjarigen, handen afhakken: uitvoering van deze testamentische en koranische regels is absoluut verboden.
 - In tekst 7 wordt expliciet gesteld dat het om vrijwillige bemiddeling gaat, zoals dat ook bij andere religies voorkomt en die door de staat erkend wordt.
- Kritiek op de benadering van Habermas kan zijn dat hij een moderne liberale natiestaat met redelijke burgers als zo vanzelfsprekend ziet, dat hij voorbijgaat aan of te optimistisch is over de redelijkheid van burgers als het om geloofszaken gaat. Het is niet meer dan een veronderstelling dat religieuze verschillen met een beroep op de ratio opgelost kunnen worden, in de praktijk blijkt het tegendeel: mensen blijken vaak onredelijk of irrationeel als het om kwesties van geloof gaat 1

Opmerking

Bij de eerste deelscore per juist criterium van Habermas 1 scorepunt toekennen met een maximum van in totaal 3 scorepunten.

Vraag	Antwoord	Scores
9	maximumscore 3	
	Een juist antwoord bevat de volgende elementen:	
	• een beredeneerde uitleg waarom religieuze wetgeving in Nederland meer ruimte kan krijgen dan in Frankrijk	1
	• gebaseerd op een beschrijving van de scheiding tussen kerk en staat in Nederland	1
	• en gebaseerd op een beschrijving van de Franse laïcité	1
	voorbeeld van een juist antwoord:	
	• Zowel in Frankrijk als in Nederland is er sprake van secularisering en van secularisme. Vanuit het secularisme kan men tegen religieuze wetgeving voor etnische groepen zijn, omdat het elke vermenging van religie met staatszaken afwijst. In dit opzicht is er een verschil tussen Nederland en Frankrijk. De Franse opvatting is veel stringenter dan die in Nederland. Voor shariabemiddeling zal dus in Nederland meer ruimte zijn dan in Frankrijk	1
	• In Nederland zijn kerk en staat formeel wel gescheiden, maar men kan en mag in het openbaar de eigen religieuze opvattingen uitdragen. Er is in Nederland ruimte voor religieuze scholen en religieuze politieke partijen	1
	• In Frankrijk is daar veel minder ruimte voor, omdat het secularisme er diep geworteld is in de vijfde republiek. Volgens de Franse laïcité dient men zich van elke religieuze uiting te onthouden in de publieke ruimte en is religie volledig teruggebracht tot een privé-aangelegenheid	1

Vraag	Antwoord	Scores
10	maximumscore 3	
	Een juist antwoord bevat de volgende elementen:	
	<ul style="list-style-type: none"> • de vorm van verzet van Selim (één van de volgende twee): <ul style="list-style-type: none"> – verzet tegen religieuze (etnische of sociale) overheersing of – verzet tegen onderwerping door personen tot subject te maken (individuen aan zichzelf binden en aan anderen onderwerpen) • een beredenering op basis van tekst 8 • een uitleg of shariabemiddeling een vorm van pastorale macht is 	<p>1</p> <p>1</p> <p>1</p>
	voorbeeld van een juist antwoord:	
	<ul style="list-style-type: none"> • Het verzet van Selim tegen de shariabemiddeling valt volgens mij niet onder de vorm van verzet die Foucault aanduidt als verzet tegen religieuze (etnische of sociale) onderdrukking • De mens en met name de vrouw wordt niet gezien als individu, maar als behorend tot een religieuze groepering en zo wordt zij ook beoordeeld. Zo mag men volgens tekst 8 niet trouwen met een niet-moslim en is er verschil in rechten voor mannen en vrouwen. Dit verschil wordt toegeschreven aan de islam. Maar in tekst 7 staat duidelijk dat men zich vrijwillig onderwerpt aan die ongelijkheid • Daarom zou ik dit geen vorm van pastorale macht willen noemen. Bovendien wordt er steeds naar een praktische oplossing gezocht, waar beide partijen zich in kunnen vinden. Er is door het vrijwillige karakter geen sprake van een totaliserende of individualiserende werking, want men kan zich eraan onttrekken 	<p>1</p> <p>1</p> <p>1</p>
	of	
	<ul style="list-style-type: none"> • Het verzet van Selim tegen de shariabemiddeling valt volgens mij onder de vorm van verzet die Foucault aanduidt als verzet tegen het tot subject maken van personen: die individuen aan zichzelf binden en hen aan anderen onderwerpen • De vrouw wordt niet als volwaardig mens beschouwd en wordt onderworpen aan de man. Uit tekst 8 blijkt dat de man de vrouw naar wens kan verstoten en weer terugnemen, terwijl dat andersom veel moeilijker ligt. Hierin kan men het tot subject maken en aan anderen onderwerpen herkennen • Dit kan volgens mij inderdaad een vorm van pastorale macht worden genoemd, omdat het toepassen van de sharia constituerend is voor een geloofsgemeenschap en dus totaliserend werkt. Bovendien geeft de sharia vanuit de (religieuze) gemeenschap een oordeel over individuele personen en dit toont het individualiserende karakter 	<p>1</p> <p>1</p> <p>1</p>

Vraag	Antwoord	Scores
11	maximumscore 4	
	Een juist antwoord bevat de volgende elementen:	
	• een beargumenteerde eigen mening over de wenselijkheid van de invoering van de sharia in Nederland, waarin betrokken:	1
	• de problematiek van een beroep op traditie	1
	• de problematiek rond het onderscheid privé-publiek	1
	• een beargumenteerde mening over de vraag of John Locke de overheid de verantwoordelijkheid zou geven om de sharia toe te staan of te verbieden	1
	voorbeeld van een juist antwoord:	
	• Ik ben het eens met Nahed Selim. Hoewel gesteld wordt dat men zich vrijwillig aan de shariawetgeving onderwerpt, vind ik die wetgeving zo vrouwonvriendelijk, dat het in Nederland een teruggang zou betekenen in de emancipatie van de vrouw. De shariawetgeving miskent de gelijkwaardigheid tussen man en vrouw	1
	• Voorstanders zouden zich op hun traditie kunnen beroepen, maar probleem bij een beroep op traditie is de vraag in hoeverre de leden van zo'n gemeenschap zich vrijwillig onderwerpen aan de regels van die gemeenschap. Wanneer zij hun etniciteit als constitutief zien voor hun persoonlijkheid kan dit hun autonomie in de weg zitten. Wellicht is er zelfs sprake van impliciete groepsdrang	1
	• Daarmee samenhangend is de vraag of kwesties rond huwelijk, nalatenschap en voogdij wel zo privé zijn als wordt voorgesteld. Wie de zeggenschap heeft over kinderen is ook een publieke aangelegenheid, die niet alleen de betrokkenen aangaat	1
	• Overigens zou volgens mij Locke de overheid niet de verantwoordelijkheid geven om de sharia toe te staan. Locke stelt immers dat alles wat in een gebedshuis of tijdens een religieuze vergadering plaatsvindt, op dezelfde manier moet worden beoordeeld als wanneer het in de publieke ruimte zou hebben plaatsgevonden. Het discrimineren van vrouwen mag niet in de publieke ruimte en mag dus ook niet in godsdienstige of religieuze omstandigheden	1

of

Vraag	Antwoord	Scores
	<ul style="list-style-type: none">Ik ben het eens met Maurits Berger. Zolang mensen zich vrijwillig onderwerpen aan bemiddeling door de shariawetgeving mag het van mij toegestaan worden. Vooral het argument dat de joodse gemeenschap en de katholieke kerk er ook eigen rechtspraak op na houden, vind ik doorslaggevend	1
	<ul style="list-style-type: none">Met hetzelfde beroep op traditie als andere religieuze gemeenschappen, mogen ook de moslims zich daarop beroepen. Zolang de SGP vrouwen mag weigeren in de actieve politiek, moeten ook de moslims de ruimte krijgen om te leven in hun traditie	1
	<ul style="list-style-type: none">Het gaat in zaken als huwelijk, erfenis en voogdij om privé-aangelegenheden. Over dergelijke kwesties kan een buitenstaander geen oordeel vellen. Zolang er geen sprake is van dwang of geweld, moet de shariawetgeving kunnen worden ingevoerd in Nederland	1
	<ul style="list-style-type: none">Overigens, ook Locke zou volgens mij de overheid wel degelijk de verantwoordelijkheid geven om de sharia toe te staan. Locke stelt immers dat mensen zich in hun geloofsbeleving aan kledingvoorschriften en rituelen mogen onderwerpen dan wel Latijn spreken in hun gebedshuizen. Op dezelfde wijze zou Locke het goed vinden als de overheid gelovigen toestaat om zich in vrijwilligheid te onderwerpen aan bemiddeling door de sharia op vrijwillige basis	1

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

Opgave 3 Vreemder dan alles wat vreemd is

12 maximumscore 3

Een goed antwoord bevat de volgende elementen:

- de twee manieren waarop je vanuit zingevingsvragen religies kunt analyseren: als waarden en als ervaring 2
- een uitleg van de analyse van religie als ervaring in tekst 1: religieuze, individuele of subjectieve ervaringen zijn niet tot objectieve kennis te herleiden 1

voorbeeld van een goed antwoord:

- Vanuit zingevingsvragen kun je religieuze uitspraken analyseren als waarden, tegenover wetenschappelijke uitspraken waarin het om contingente doelloze feiten gaat. 1
- Ook kun je zingevingsvragen analyseren als ervaring. De zingeving vanuit religieuze ervaringen kan niet tot natuurwetenschappelijke wetten gereduceerd worden, en de subjectieve religieuze ervaring behoeft ook geen objectieve rechtvaardiging want elke ervaring is onherleidbaar de mijne 1
- In tekst 10 betreffen zingevingsvragen de ervaring: er wordt gesproken van een wetenschap die blind is voor de subjectieve werkelijkheid en voor wat ik denk en voor wat mij op elk moment ten diepste aangaat; niet als algemene wetmatigheid maar als het wezen van mijzelf, het eenmalige en individuele dat in de algemene wet teloor gaat 1

Vraag	Antwoord	Scores
13	maximumscore 3	
	Een goed antwoord bevat de mogelijke kritiek van Groot op de drie standpunten omtrent de status van religie:	
	<ul style="list-style-type: none"> • kritiek op het modernistische standpunt: kwalijk dat religie naar de achtergrond is gedrongen 	1
	<ul style="list-style-type: none"> • kritiek op het gematigde standpunt: het verlies van religieuze waarden is kennelijk niet onomkeerbaar 	1
	<ul style="list-style-type: none"> • kritiek op het conservatieve standpunt: terugkeer naar de voormoderne gemeenschap is niet wenselijk 	1
	voorbeeld van een goed antwoord:	
	De mogelijke kritiek van Groot zou als volgt kunnen luiden:	
	<ul style="list-style-type: none"> • volgens het modernisme is het een goede zaak dat wetenschap en technologie de leidraad van ons leven zijn en religies naar de achtergrond zijn gedrongen. Daar zou Groot het niet mee eens zijn. Hij vindt dat religie in de moderne tijd meer tegenwicht moet bieden aan de wetenschap en het individu moet beschermen 	1
	<ul style="list-style-type: none"> • volgens het gematigd modernisme zijn de ontwikkelingen onomkeerbaar. Groot lijkt het daar niet mee eens te zijn, want anders zou hij geen pleidooi houden voor een hedendaagse taak van religie in het tegenwicht bieden aan de wetenschap 	1
	<ul style="list-style-type: none"> • het religieus conservatisme bepleit een terugkeer naar de voormoderne gemeenschap en zijn waarden. Groot daarentegen bepleit een moderne taak voor religie ná het proces van modernisering, en dus geen terugkeer naar vroeger tijden 	1

Vraag	Antwoord	Scores
14	<p>maximumscore 3</p> <p>Een goed antwoord bevat de volgende elementen:</p> <ul style="list-style-type: none"> • een uitleg van de onherleidbaarheid van menselijke ervaring volgens fenomenologie: deze is primair en direct en dus niet te herleiden tot iets anders • een argument dat de tekst van Groot (tekst 11) de onherleidbaarheid van de ervaring volgens de fenomenologie minder goed uitdrukt dan die van Spiering (tekst 12): religieuze ervaring lijkt te herleiden tot een transcendente dimensie • een argument dat de tekst van Spiering de onherleidbaarheid van de ervaring volgens de fenomenologie beter uitdrukt dan die van Groot: het woordloze ervaren kan op verschillende wijzen worden geïnterpreteerd, maar lijkt niet te herleiden tot iets anders <p>voorbeeld van een goed antwoord:</p> <ul style="list-style-type: none"> • De onherleidbaarheid van de menselijke ervaring houdt in dat ervaringen primair, direct en oorspronkelijk zijn en onder andere de wetenschappelijke rationaliteit daaraan niet ten grondslag ligt maar er juist een afgeleide van is • In tekst 11 stelt Groot dat de religieuze ervaring een andere dimensie opent, een transcendente overstijgende realiteit. De religieuze ervaring lijkt daarmee herleidbaar te zijn tot die transcendente dimensie. Dit zou dan niet overeenstemmen met de onherleidbaarheid van de ervaring in de fenomenologische visie • In tekst 12 is er volgens Spiering een subjectief en woordloos ervaren van onszelf en de wereld om ons heen dat weliswaar op verschillende wijzen kan worden geïnterpreteerd, maar in zichzelf onherleidbaar is. Deze opvatting strookt beter met de fenomenologische opvatting van de onherleidbaarheid van de menselijke ervaring 	<p>1</p> <p>1</p> <p>1</p> <p>1</p> <p>1</p> <p>1</p> <p>1</p>

Vraag	Antwoord	Scores
15	maximumscore 2	
	Een goed antwoord bevat de volgende elementen:	
	<ul style="list-style-type: none"> • een toelichting aan de hand van tekst 13 dat het vastleggen van de betekenis van religie kan leiden tot essentialisme: alles onder één noemer brengen / negeren van verschillen / niet kijken naar wat er is 	1
	<ul style="list-style-type: none"> • een uitleg hoe Taylor gebruik maakt van Wittgensteins privétaalargument: onmogelijkheid van privétaal correspondeert met onmogelijkheid privé-ervaring 	1
	voorbeeld van een goed antwoord:	
	<ul style="list-style-type: none"> • Het essentialisme, waarbij bijvoorbeeld de betekenis van religie wordt vastgelegd op een aantal kenmerken dat voor iedere religie zou moeten gelden, probeert alle religies onder één noemer te brengen. Het kijkt niet naar wat er is, zoals de dichters in tekst 13 willen, maar negeert juist de verschillen 	1
	<ul style="list-style-type: none"> • Taylor stelt dat een religieuze ervaring nooit vooraf gaat aan het openbaar gebruik van taal en past Wittgensteins argument dat innerlijke toestanden of ervaringen geen verklaring van publiek handelen kunnen bieden toe op religieuze beleving. Het is volgens Wittgenstein per definitie onmogelijk om een privétaal te hanteren, die voor niemand anders toegankelijk is 	1

Vraag	Antwoord	Scores
16	maximumscore 4	
	Een goed antwoord bevat de volgende elementen:	
	<ul style="list-style-type: none"> • een uitleg van de laatste zin van tekst 13 als metafysische uitspraak: een niet empirisch verifieerbare uitspraak over de aard van de gehele werkelijkheid 	1
	<ul style="list-style-type: none"> • een uitleg van de laatste zin van tekst 13 als morele uitspraak: een waarderende oproep tot een levenshouding van verwondering 	1
	<ul style="list-style-type: none"> • het vergelijkbare oordeel van de logisch empiristen en James op metafysische uitspraken: metafysische uitspraken zijn niet betekenisvol omdat ze niet te verifiëren zijn, dan wel omdat ze geen praktische gevolgen hebben voor wat we doen 	1
	<ul style="list-style-type: none"> • de verschillende oordelen van de logisch empiristen en James ten aanzien van morele uitspraken: morele uitspraken zijn betekenisloos voor de logisch positivisten omdat ze niet te verifiëren zijn, maar volgens het pragmatische betekenisprincipe zijn ze wel betekenisvol wanneer ze ons handelen beïnvloeden 	1
	voorbeeld van een goed antwoord:	
	<ul style="list-style-type: none"> • De laatste zin van tekst 13 luidt: “Want het vreemdste, vreemder dan alles dat vreemd is, is dat er niets valt te begrijpen en alles werkelijk is zoals het lijkt.” Deze zin doet een uitspraak over de aard van de gehele werkelijkheid, namelijk dat alles is zoals het lijkt, zonder dat de waarheid of onwaarheid daarvan empirisch is vast te stellen. Metafysica stelt vragen over de aard van de werkelijkheid in zoverre die het empirische te buiten gaan. In die zin kan deze uitspraak metafysisch worden genoemd 	1
	<ul style="list-style-type: none"> • In de context wordt opgeroepen tot een levenshouding van verwondering, waarover een positief waardeoordeel wordt uitgesproken. Een negatief waardeoordeel wordt gegeven aan het komen met verklaringen en het verkleinen van het raadsel. In zoverre van invloed op de normatieve omgang met anderen kan de laatste zin ook als morele uitspraak worden gezien. Het praktische gevolg is dan minstens dat je niet meer praat over wat je verzint, maar alleen kijkt naar wat er is 	1
	<ul style="list-style-type: none"> • Volgens de logisch positivisten zijn metafysische uitspraken betekenisloos omdat ze niet voldoen aan het verificatieprincipe. Het pragmatistische betekenisprincipe levert qua uitkomst vergelijkbare kritiek: een uitspraak is betekenisvol wanneer deze praktische gevolgen heeft voor wat we doen, en metafysische uitspraken hebben deze praktische gevolgen niet 	1
	<ul style="list-style-type: none"> • Ook morele uitspraken zijn volgens de logisch positivisten betekenisloos omdat ze niet verifieerbaar zijn. Volgens het pragmatistische betekenisprincipe van James kunnen morele uitspraken ons handelen, in tegenstelling tot metafysische uitspraken, wel beïnvloeden en zijn morele uitspraken dus wel betekenisvol 	1